

Fennoscandia Archaeologica XXXV. Holmqvist-Sipilä, Elisabeth–Nordqvist, Kerkko (szerk.). Suomen Arkeologinen Seura. Vaasa, 2018. (http://www.sarks.fi/julkaisut_fa.html, megnyitva: 2019. 12. 31.)

Mivel a magyar régésztársadalom túlnyomó többsége számára az e helyütt ismertetni kívánt finn folyóirat, a *Fennoscandia Archaeologica* neve ismeretlenül hangozhat, ezért mielőtt az aktuális számának ismertetésébe kezdek, célszerűnek tartom, hogy egy rövid bevezető keretében felvázoljam a történetét, alapításának és működésének céljait, ezáltal egy általános képet nyújtva a hazai kutatás számára.

A *Fennoscandia Archaeologica* 1984-es indulása nem volt minden előzmény nélküli. 1982-ben *Fennoscandia Antiqua* néven jelent meg az első évfolyam, amely csak egy számot élt meg, majd 1984-ben újraalapították *Fennoscandia Archaeologica* (*FennArch*) néven, a folyóirat számozását is újrakezdve (az okokról bővebben I. Taavitsainen, Jussi-Pekka–Immonen, *Visa: Looking at archaeology trough 30 years of Fennoscandia Archaeologica – An interview*. *FennArch* 30 [2013]: 3–11). Kiadója a szintén 1982-ben alapított Finn Régészeti Társaság (*Suomen Arkeologinen Seura*).

A folyóirat alapvető célkitűzése a nemzetközi publikációs felület biztosítása, valamint a szovjet, azon belül is baltikumi régészekkel kialakítandó szoros kapcsolat volt. Akkoriban a finn régészet publikációs válsággal küzdött, a finn kutatók hazai kiadású publikációi is hosszú éveket késtek, nemzetközi relevanciájú periodikájuk nem is volt. Ilyen körülmények között alapították meg a *Fennoscandia Archaeologica* című folyóiratot, mely évente egy számmal szolgálja az északi régészet ügyét.

A folyóiratban a finnugor nyelvű népek őstörténete iránt érdeklődők számára is fontos tanulmányok jelentek meg Pavel Dolukhanov és Milton Nuñez tollából (Dolukhanov, Pavel: *Natural environment and the Holocene settlement*

pattern in the north-western part of the USSR. *FennArch* 3 [1986]: 3–16, valamint Nuñez, Milton: *A model for the early settlement of Finland*. *FennArch* 4 [1987]: 3–18), a későbbiekben Kalevi Wiik is publikált e folyóirat hasábjain (Wiik, Kalevi: *How far to the south in Eastern Europe did the finno-ugrians live?* *FennArch* 14 [1997]: 23–30). Természetesen ahhoz, hogy el tudjuk dönteni, vajon újra kell-e írni a finnugor nyelvű népek őstörténetét, nemcsak fentebb idézett nagyívű modelleket kell ismernünk, hanem a részleteket is, amelyekre épülnek. Alaposan ismernünk kell Észak- és Kelet-Európa őskorának régészeti kultúráit, alulról építkezve kell felépítenünk egy új modellt, ehhez pedig tájékozottnak kell lennünk a szakirodalmat illetően, ehhez pedig kiváló segítséget nyújt a folyóirat.

Aktuális számunk hat tanulmányt és két könyvismertetést tartalmaz. Ami a tematikát illeti, a folyóirat nemzetközi jellegéből fakadóan rendszeresen publikálnak benne orosz, norvég, svéd és észak-kutatók is. Gyakran közölnek tanulmányokat a számi (lapp) régészet köréből is, az itt részletesebben bemutatott kötet a középkori északi számi csoportok életmódjáról és állattartásáról szóló tanulmányt is tartalmaz (Marte Spangenberg–Markus Fjellström: *A Fishy Tale about a Sheep and a Dog - Isotope Studies and Medieval Sámi Mobility and Husbandry in Inner Finnmark, Northern Norway*, 3–17). A norvégiai Bealjalgnai lelőhelyén északi számi csoportokhoz köthető helyszínt sikerült feltárni, melynek az állatcsontanyagát vették alá archeozoológiai és más természettudományos vizsgálatoknak. A radiokarbonos kor meghatározás alapján a lelőhelyet a 16. század első felére datálja a szerzőpáros. Ami a lelőhely interpretációját illeti, korábban rituális helyszín-

ként („circular offering site”), napjainkban azonban inkább farkascsapdaként interpretálják. Az adott régióknak ez a legkorábbi ilyen típusú lelőhelye. A csontanyag meghatározása során rénszarvas (*Rangifer tarandus*), sarki róka (*Vulpes lagopus*), juh (*Ovis*), valamint kutya (*Canis familiaris*) maradványait azonosították. Utóbbi kettő esetében izotópanalízisre is sor került, mely segítségével a lelőhelyet használó északi számi csoportok életmódjára is fény derült. Kimutatták, hogy mind a juh, mind a kutya élete bizonyos periódusaiban tengeri eredetű táplálékot is fogyasztott, különösen igaz ez a kutya esetében. Mivel a lelőhely 100 km-re található a tengertől, ezért ez a jelenség háromféleképpen magyarázható. Az egyik lehetőség szerint a kereskedők járták a partokat, így juttatva a kutyájukat tengeri táplálékforráshoz. A második lehetőség szerint maguk a számi csoportok utazták be a partvidéket kereskedés céljából, ahogy erre középkori történeti források is utalnak. A harmadik lehetőség a számi közösségek szezonális vándorlásával számol a szárazföldi régiók és a partvidék között. A szerzőpáros az utóbbi lehetőséget tartja elképzelhetőnek, melynek módjáról a korabeli történeti források is megemlékeznek. A számik tavasszal a tenger közelében, nyáron a fjordok tengertől távolabbi oldalán éltek, míg ősszel visszatértek a partvidéki részekhez, hogy télen visszahúzódjának a hegyvidéki erdőségekbe.

A folyóirat fő közlési elve alapján alapvető törekvés, hogy különböző régészeti korok képviseltessék magukat, de közölnek elméleti írásokat is. Az aktuális számban az újrégészet finnországi recepciójáról olvashatunk (Marko M. Marila: *Finnish Reactions to New Archaeology*, 19–47). A tanulmány hiánypótló a maga területén, ugyanis hagyományosan a finn régészettől távol áll az elméleti kérdések tárgyalása, elméleti következtetéseket csak közvetett módon lehetett leszűrni az egyes művekből. Kivételek természetesen akadnak, ezt mutatja be Marko Marila tanulmánya. Ahogy a skandináviai régészeti kultúrák, úgy az elméleti kutatások sem korlátozhatók be napjaink politikai határai közé. C. F. Meinander tekinthető a téma finnországi meghonosítójának, de nagy hatással volt rá egy svéd kollégája, Mats Malmer, aki a skandináviai újrégészet megalapítójának tekinthető. Számos tanulmányt szentelt a témának a finn régészet másik kiemelkedő alakja, Ari Siiriäinen is. Marila összefoglalása által átfogó képet kapunk nemcsak a finn és tágabb keretek között a skandináv újrégészet kialakulásáról, a módszertani kutatásokról, hanem magáról az északi régészet történetéről is. Aki e témakör-

ben szeretne részletesebben tájékozódni, annak kiváló alapot ad ez az írás.

Bárhogy is alakul a finnugor őshaza körüli vita, a kérdés eldöntéséhez elengedhetetlen Észak-Európa mezolitikumának ismerete, melynek kutatásában akadnak még fehér foltok. Ezek eltüntetésében segít az észak-norvégiai Troms-megye korai mezolitikumáról írott tanulmány (Hans Peter Blankholm: *Reflections on the Early Mesolithic of Troms, Northern Norway in the Light of Recent Excavations and Research*, 49–63). E tanulmány azért tekinthető hiánypótlónak, mert Norvégia mezolitikumának kutatásában eddig a finnmarki régió tanulmányozása dominált, az határozta meg a jégkorszak utáni periódus régészétét. Az elmúlt évek terv- és leletmentő ásatásainak eredményeit kiegészítve a korábbi évtizedek kutatási eredményeivel, már kellően pontos képet lehet festeni e területről is. A tanulmány összefoglalja a régió lelőhelyeinek kronológiáját, a kőeszközök nyersanyagainak rövid leírását, a lakóépítményeket, valamint a településtípusokat is. Ennek segítségével lehetőségünk van arra, hogy differenciáltabb képet kapjunk Észak-Norvégia korai mezolitikumáról.

Az északi kutatók is visszatérő szerzőknek számítanak a folyóiratban, jelen esetben az észtor-szági ősrégészet egyik emblematikus lelőhelyének, Lammasmäginen környezeti rekonstrukciós vizsgálatairól közöltek új adatokat (Kristjan Sander–Aivar Kriiska: *New Archaeological Data and Paleolandscapes Reconstructions of the Basin of an Early and Middle Holocene Lake Near Kunda, North-Eastern Estonia*, 65–85). A szerzőpáros nemcsak a korábbi kutatási eredményeket használta fel, hanem közös terepkutatásokat is folytattak, továbbá a LiDAR segítségét is igénybe vették rekonstrukciós munkájuk során. Ami a természeti környezetet illeti, kialakulása során három fázis különíthető el. Az első fázis az Atlanti-periódus kezdetéig tartott, amikor a lelőhely egy szigetként volt jelen a posztglaciális tó déli részén. A második fázisban, az Atlanti-periódus első felében a vízszint csökkenése következtében a lelőhely hol időszakos szigetként, hol egy mocsaras terület magasabb pontjaként létezett. Az Atlanti-periódus második felétől már szárazföld vette körül a lelőhelyet. A régészeti leletanyag elemzése alapján négy települési fázis volt elkülöníthető. Az első fázis a korai mezolitikum I. és II., a második fázis a kései mezolitikum I., a harmadik fázis a kései mezolitikum II. periódusához volt köthető, míg a negyedik fázis a neolitikumtól a kora bronzkorig tartott. A leletanyag elemzéséhez radiokarbon dátumok is rendelkezésre állnak.

Korszakhoz nem köthető tanulmány született az észtországi múzeumokban őrzött kavicsokról, valamint fossziliákról (Kristiina Johanson: *Missing interpretations: tracing natural artefacts in estonian archaeological material*, 87–106). Folklor-szövegek és néprajzi adatok alapján az esetleges gyógyító és apotropaikus funkció témakörét járta körbe a szerző. Nem egyszerű a feladat, számtalan érvet lehet felsorakoztatni pró és kontra a nyomot nem hagyó használatról kezdve a többféleképpen értelmezhető használati nyomokig. A történeti források nem halmozzák el információkkal a téma iránt érdeklődőket, de a néprajzi párhuzamok értékes segítséget nyújtanak. A szerző számos ő- és népvándorlás kori lelőhelyről idéz példákat, melyek esetében jó eséllyel feltételezhető a kavicsok, illetve fossziliák rituális használata, több ezek közül temetkezésekhez köthető. Johanson, bár nem tagadja egyes esetekben a rituális használatot, reálisan látja, hogy a kutatás gyakran hajlamos rituálisnak minősíteni egy-egy tárgyat, tényleges funkciójának meghatározása nélkül. Konstruktív kritikájával egyfajta arany középutat képvisel a rendkívül érdekes téma kutatásában.

A következő tanulmányban a középkori régészet kutatóinak lehetőségük van figyelemmel követni a finnországi Hailuoto-sziget első egyházi épületének kutatását. A korai templom 1968-ban egy tűzvész során leégett. A kutatás az építés idejének meghatározására koncentrált (Janne Ikäheimo: *Somnium pro templo – On the Date and Location of the First Ecclesiastic on the Hailuoto*, 107–119). Korábban a 14. század elejére datálták a legkorábbi templomot, de az újabb radiokarbon vizsgálatok a 15. századra mutattak, annak is a második felére. Két másik leletcsoport is ezt erősítette meg. Az előkerült éremleletek is e periódusra utalnak, ráadásul feltűnő a 14. századi érmék teljes hiánya. Másfelől a leégett templomból tizennégy, szenteket ábrázoló, fából készült szobrot menekítettek ki és vizsgálták meg, amelyek stílusáról megállapították, hogy Közép-Svédországban készülhettek, szintén az említett időszakban.

A folyóiratban könyvismertetéseknek is helyet biztosítanak. Aktuális számunkban a *The Oxford Handbook of Zooarchaeology* (120–123) mellett a Henny Piezonka által jegyzett *Jäger, Fischer, Töpfer. Wildbeuterguppen mit früher Keramik in Nordosteuropa im 6. und 5. Jahrtausend v. Ch.* című

monográfiája is bemutatásra került (124–128). Utóbbi a finnugor nyelvű népek őstörténetét kutatók számára is rendkívül fontos lehet, ugyanis a régió kerámiaművességének kérdése, etnikus besorolása már korábban is a kutatás középpontjában állt. Ha az új elméletek nyomán elfogadjuk, hogy az Észak- és Kelet-Európában élő finnugor nyelvű népek őslakosoknak tekinthetők, úgy e hatalmas terület régészeti hagyatékának tárgyalása és ismerete elsődleges a téma kutatói számára.

Henny Piezonka hatalmas munkát végzett el, amikor litván, észt, finn és orosz lelőhelyek alapján elvégezte a Kr. e. 6–5. évezredi Észak- és Kelet-Európa halász-vadász közösségei kerámiaművességének vizsgálatát. E monumentális munka kiváltotta a recenzió írójának, a skandináviai korai neolitikus kerámia szakértőjének, Marianne Skandfernek az elismerését is, bár kiemelte, hogy a szerző a hagyományos vizsgálati módokon kívül több figyelmet fordíthatott volna a közösségek közötti kapcsolatok térbeli és időbeli változásaira is. Úgy vélte, hogy a vizsgálatok középpontjában a kerámiákat készítő közösségeknek kellene állnia, azt kellene kutatni, hogy milyen módon és hogyan terjedt el a kerámiatechnológia ezen a hatalmas területen. A recenzió írója szerint az is fontos kérdés, hogy egyes közösségek miért tértek rá a kerámia használatára, míg mások miért mellőzték azt. Mindezen hiányosságai ellenére az ismertett mű hiánypótlónak tekinthető, hiszen a közölt ismeretanyag mellett ahhoz is hozzájárul, hogy a keleti és a nyugati kutatók közti párbeszéd is elindulhasson.

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy a *Fennoscandia Archaeologica* lapjain friss és pezsgő interdiszciplináris skandináv régészet képe rajzolódik ki előttünk, melynek követése nem csupán a finnugor nyelvű népek őstörténete és régmúltja iránt érdeklődők számára lehet érdekes, hanem mindenkinek, aki érdeklődéssel figyeli más országok régészeti kutatásait. Ezekben a turbulens időkben, amikor már intézményes keretek között is teret nyernek a tudománytalan nézetek a magyar nyelv eredetéről, hatványozottan szükség van a finnugor nyelvű népek őstörténetével kapcsolatos színvonalas tudományos publikációk ismeretére, jobban, mint valaha.

VIGH JÓZSEF
jozsef.vigh86@gmail.com

